

головні вчення (буддизм, сінто, конфуціанство й даосизм) та силові лінії взаємного тяжіння й протистояння між ними. При цьому буддизм і сінто протистояли „китайським наукам” – конфуціанству й даосизму як релігійні – нерелігійним. Саме тому буддизм і сінто відігравали провідну роль у синтезі Ріцурьо:, формування якої завершувалося в цей час. Сінто протистояло всім іншим вченням як „питомо японське” – „чужим”. Динаміка процесів, викликана, з одного боку, посиленням сінто й нестабільним на початку доби становищем буддизму, а з іншого боку – переходом японської семіосфери від рецепції чужих до продукування власних текстів, полягала в японізації (тобто „сінтоїзації”) інших вчень, знятті напруги між ними шляхом утворення синкретичних вчень тощо.

*Х.Хоффманн** (Польща)

ТАДЕУШ ЗЕЛІНСЬКИЙ І РІХАРД ГАНСИЇЦЬ ЯК ДОСЛІДНИКИ АНТИЧНИХ РЕЛІГІЙ

Польські наукові релігієзнавчі дослідження мають свій початок, як і в багатьох європейських країнах, у другій половині дев'ятнадцятого сторіччя. Поставали вони тоді в дусі позитивізму й еволюціонізму. Їхній генезис, так само, як і західноєвропейських, був пов'язаний із відходом від властивих романтизму міфологічно-порівняльних методів досліджень, званих *Comparative Mythology*, і поверненням до вивчення релігії у всіляких її проявах і аспектах [Див.: Nowaczyk M. *Zarys dziejów religioznawstwa w Polsce. Przewodnik bibliograficzny.*- Warszawa 1962; Szolc P. O. /Scholz/ *Religionswissenschaft in Polen // Numen-Leiden, 1971.- T. XVIII.- Z. 1.- S. 45-79; Poniatowski Z. The Beginnings of the Science of Religions in Poland (1873-1918) // Studia Religioznawcze.- Warszawa, 1979.- N 14.- S. 11-51; Grzymała-Moszczyńska H., Hoffmann H. *The Science of Religion in Poland: Past and Present // Method & Theory in the Study of Religion.- Leiden, 1998.- S. 352-372].**

Характерною рисою польських релігієзнавчих досліджень у процесі їхнього формування був той факт, що вони поєднувалися з іншими видами науки. Впливало це як з теоретично-методологічних, так і організаційних й особистих передумов. У цей час польське релігієзнавство не мало статусу академічної науки, а тому виразниками

* ХОФФМАНН Х. – доктор філософії, професор Інституту релігієзнавства Ягеллонського університету (Краків, Польща).

його розвитку були або самоучки, а чи ж представники інших, самостійних видів науки. Далеко не завжди присвячували вони себе повністю новим захопленням, а частіше намагалися поєднати колишню свою спеціальність з релігієзнавчою проблематикою. У зв'язку з цим часто здійснювалися лише фрагментарні дослідження на стику різних наукових сфер. Ряди перших польських релігієзнавців поповнювали етнографи, антропологи, археологи, орієнталісти, педагоги, історики, філологи, у тому числі й класичні філологи.

До початку Другої Світової війни у Польщі існував дослідницький центр з класичної філології [Див.: Hammer S. *Historia filologii klasycznej w Polsce.*- Kraków, 1948; Bober A. *Wkład nauki polskiej do badań nad antykiem chrześcijańskim // Studia Theologica Varsaviensia.*- Warszawa, 1971.- Т. 9.- S. 21-50; Jurewicz O. *Z dziejów polskiej bizantynistyki // Meander.*- Warszawa, 1957.- NN 7-8.- S. 222-240; Madyda W. *Z dziejów filologii klasycznej w Uniwersytecie Jagiellońskim // Wydział filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Historia katedr, pod red. W. Taszyckiego i A. Zareby.*- Kraków, 1964.- S. 1-94]. Його засновниками і продовжувачами дослідницьких традицій класичної літератури були такі відомі філологи, як Станіслав Шнайдер (1858-1917), Казимир Моравський (1859-1925), Вітольд Клінгер (1857-1962), Тадеуш Зелінський (1859-1944), Леон Стернбах (1864-1940), Северин Хаммер (1857-1955), Густав Пшихоцький (1884-1947), Тадеуш Синько (1877-1966), Ян Сайдак (1882-1967), Ріхард Гансинець (1888-1958), Стефан Сребрний (1890-1962), Адам Крокевич (1890-1977), Мечислав Поплавський (1893-1946), Гелена Матакевич (1906-1932), Владислав Стжелецький (1905-1967), Фелікс Куманецький (1905-1977).

У працях вищеназваних вчених можна віднайти роздуми на тему античних релігій. Особливо цією проблематикою займалися два відомі вчені – видатний знавець елліністичної епохи Тадеуш Зелінський та знаний у світі дослідник стародавньої грецької релігії Ріхард Гансинець.

Тадеуш Зелінський (1859-1944), закінчивши навчання в Лейпцизі (він, до речі, перебував у тісних стосунках з відомим латиністом Отто Рибеком), Мюнхені, Відні і Дорпате, у 1884-1914 роках працював в університеті в Петербурзі, і потім з 1920 року у Варшаві. Так само як і в Петербурзі, у Варшаві він разом із заняттями з мовознавства читав лекції з міфології, античної культури і з релігієзнавства. Крім того, він вів археологічні та філологічні дослідження в Італії, Греції, Іспанії і Північній Африці. Т.Зелінський є автором понад дев'ятисот праць, у тому числі й численних робіт релігієзнавчого характеру. Початково він писав російською мовою, але потім частина його робіт видавалася польською. Перекладали їх його учні С.Сребрний і Г.Піанко Творчості Т.Зелінського

присвячений спеціальний випуск часопису „Meander” [Pianko // Meander.- Warszawa, 1959.- NN 8-9.- S. 457-461].

У відомому німецькому часописі „Archiv für Religionswissenschaft” Т.Зелінський опублікував чималий етюд “Hermes und die Hermetik” [Zieliński T. Hermes und die Hermetik // Archiv für Religionswissenschaft.- Leipzig, 1904.- Т. 8.- S. 321-372; Zieliński T. Hermes und die Hermetik // Archiv für Religionswissenschaft.- Leipzig, 1905.- Т. 9.- S. 25-60]. Саме як знавець герметизму, Т.Зелінський був широко відомим і вагомим дослідником у релігієзнавчому середовищі, насамперед як опонент одного з видатних представників історико-релігійної школи (religionsgeschichtliche Schule) Р.Рейтценштейна (R.Reitzenstein), якому несправедливо (як це випливає зі знайдених текстів у Наг-Хаммаді) докоряли в *египтоманії* з питання про генезис герметизму. Т.Зелінський вважав, що так званий „вищий герметизм” мав свій початок у грецькому дусі. Його точка зору одержала в той час загальне визнання [Tröger K.-W. Gnoza hermetyczna // Studia Religioznawcze.- Warszawa, 1981.- N 16.- S. 165-190]. Російською мовою з герметики Т.Зелінський опублікував працю „Гермес тричі великий „суперник християнства” [Зелинский Т. Гермес трижды великий „соперник христианства” // Вестник Европы.- СПб, 1905.- № 2.- С. 696-725; Зелинский Т. Гермес трижды великий „соперник христианства” // Вестник Европы.- СПб, 1905.- № 3.- С. 244-271]. У Польщі вона відома як монографія „Hermes Trismegistos” [Замость, 1920] з циклу „Wspolzawodnicy chrzescijanstwa” /Суперники християнства/. До складу згаданого циклу ввійшли праці „Piekna Helena” /Олена Прекрасна/ [Замость, 1921], видана в Італії [Zieliński T. La bella Elena // Rivista di Studi Filosofici Religiosi.- Roma, 1923.- Т. 4.- P. 147-181], а також „Rzym i jego religia” /Рим і його релігія/ [Замость, 1920]. Остання з'явилася переробкою виданої раніше статті на ту ж тему [Зелинский Т. Рим и римская религия // Очерки Вестника Европы.- СПб, 1903.- Т. 1.- С. 5-53, 441-485; Zieliński T. Rom und seine Gottheit // Beilage zur Münchner Allgemeinen Zeitung.- München, 1903.- NN 37-39].

З багатьох робіт Т.Зелінського релігієзнавчу цінність має інший цикл – „Swiat antyczny” /Античний світ/, до якого ввійшли „Starozytnosc bajeczna” /Казкова стародавність/ [Варшава, 1930, друге видання 1957], „Grecja niepodległa” /Незалежна Греція/ [Варшава, 1933, друге видання 1937, третє видання 1958], „Rzeczpospolita rzymska” /Римська Республіка/ [Варшава, 1935, друге видання 1958], „Cesarstwo rzymskie” /Римська Імперія/ [Варшава, 1938]. Але найвагомішим у галузі релігієзнавства є цикл „Religie swiata antycznego” /Релігії античного світу/, який складається зі статей, що одержали широке визнання і видавалися не тільки в Польщі. „Religia starozytnej Grecji” /Релігія древньої Греції/

[Варшава, 1921, друге видання 1937]. Перша версія цієї праці була опублікована російською мовою в Росії в 1917 р. У 1926 р. видані її переклади французькою та англійською. „Religia hellenizmu” /Релігія еллінізму/ [Варшава 1925] вперше вийшла у світ у Петрограді в 1922 році. „Hellenizm a judaizm” /Еллінізм та іудаїзм/ [Варшава 1927]; „Religia Rzeczypospolitej Rzymskiej” /Релігія Римської Імперії/ [Zieliński T. Religia Rzeczypospolitej Rzymskiej.- Warszawa, 1933-1934.- Т. 1-2].

Релігієзнавча проблематика знаходить місце й у декількох нарисах „Ідея боголюдини в грецькій і німецькій сазі” [Зелинский Т. Идея богочеловека в греческой и германской саге // Вестник Европы.- СПб., 1910.- № 7.- С. 3-40], „Dionizos w religii i poezji” /Дионис у релігії і поезії/ [Zieliński T. Dionizos w religii i poezji // Przegląd Współczesny.- Kraków, 1923; Зелинский Т. Дионис в религии и поэзии // Русская мысль.- М., 1915.- № 7/2.- С. 1-21], „Bog i dobro. Jak moralność stała się religijna a religia moralna” /Бог і добро. Як моральність стала релігійною та як релігія стала моральною/ [Зелинский Т. Бог и добро. Как нравственность стала религиозной и как религия стала нравственной // Вестник Европы.- СПб., 1917.- № 1.- С. 113-140; Zieliński T. Bóg i dobro. Jak moralność stała się religijną a religia moralną // Przegląd Współczesny.- Kraków, 1923.- N 4.- S. 260-280], „Chrzescijanstwo starozytne a filozofia rzymska” /Стародавнє християнство і римська філософія/ [Замость, 1921], „Powstanie grzechu w swiadomosci starozytnej Grecji” /Виникнення гріха у свідомості древньої Греції/ [Zielinski, 1925.- S. 24-58], „Z zycia idei” /З життя ідей/ [серія I, Замость, 1925; серія II, Варшава, 1939], а також „La Sybille. Trois essais sur la religion antique et le christianisme” [Париж, 1924]. Зібрання творів „Religie Wschodu” /Релігії Сходу/ [Варшава, 1938], містить цікавий етюд „Elementy wschodnie w religiach swiata antycznego” /Східні основи в релігіях античного світу/ [Zielinski, 1938.- S. 437-460].

Як дослідник античних релігій, Т.Зелінський поділяв погляди неоеллінізму XIX століття, у тому числі й погляди Л.Менарда (L.Menarda), який ідеалізував досягнення грецької культури [Lidańska S. Louis Ménard i jego próba wskrzeszenia greckiego politeizmu // Euhemer Przegląd Religioznawczy. Zeszyty Filozoficzne.- Warszawa, 1960.- N 1.- S. 65-72]. Т.Зелінський намагався поєднати думки, пов'язані з романтичним духом тез неоелліністів, які хотіли відродження гуманітарних ідеалів грецької культури і мистецтва з досягненнями історико-релігійної школи (religionsgeschichtliche Schule). Так само, як і видатні представники цього напрямку А.Ейхорн, Х.Гункель, Р.Рейтценштейн, польський вчений хотів виділити основні (оригінальні) ідеї в окремих релігійних системах, „забруднених” черговими (ре)інтерполяціями, що нашарувалися в

результаті взаємозв'язків християнства з іудаїзмом та елліністичними релігіями.

Марними він вважав наукові дослідження проблематики генезису релігії. Крім того, вчений вважав, що лише віруючі здатні зрозуміти „суть і тасмницю релігії”. Бог, на думку Т.Зелінського, виявляється в красі, правді і добрі. Ідеальною є лише релігія, що пропорційно містить у собі всі вищезгадані елементи. Такою релігією він вважав християнство, в якому вбачав остаточну мету еволюції релігійних вірувань. В усіх його релігієзнавчих працях обстоюється теза про психологічну безперервність релігій античного світу і християнства. Завдяки цій безперервності античний світ легше прийняв християнство. На думку Т.Зелінського, древня культура була дійсним Старим Завітом християнської релігії [Zieliński T. *Religia Rzeczypospolitej Rzymskiej*.- Warszawa, 1933.- Т. 1.- S. 1-29]. Ця думка критикувалася польськими католицькими дослідниками Біблії, особливо ксьондзом С.Шидельським [Szydelski S. *Religia helleńska. Stary Testament i chrześcijaństwo // Ateneum Kapłańskie. Włocławek* 14.- 1928.- S. 1-16, 105-135, 227-247; Szydelski S. *Hellenizm a chrześcijaństwo // Ateneum Kapłańskie. Włocławek* 24.- 1938.- Т. 41.- S. 209-232, 337-351; Mieses, 1928].

Модні у двох перших декадах ХХ століття в Польщі концепції астрально-міфологічного дослідження Біблії, запропоновані А.Немосвським, Т.Зелінський вважав необґрунтованими і такими, що базуються на занадто далеких і поверхневих подібностях, які, на думку А.Немосвського, простежуються між окремими біблійними сценами і визначеним сузір'ям [Zieliński T. *Andrzej Niemojewski: Biblia a gwiazdy // Przegląd Warszawski*.- Warszawa, 1924.- Т. 2.- N 32.- S. 304-305; Zieliński T. *Hellenizm a judaizm*.- Warszawa, 1930.- Т. 2.- S. 270-271; Zieliński T. *September // Gazeta Polska*.- Warszawa, 1934.- N 232].

Варто нагадати, що в 1923 році Т.Зелінський представляв (разом з Я.Ст.Бистроном, С.Чарновським та В.Буглем) польське релігієзнавство на Міжнародному Конгресі історії релігій у Парижі. На Конгресі вчений виступив з доповіддю „*Les origines de la religion hellénistique*” [Zieliński T. *Les origines de la religion hellénistique // Revue de l'histoire des religions*.- Paris, 1923.- S. 1-20].

Що стосується досліджень Т.Зелінським римських релігій, то слід наголосити, що саме він накреслив лінії розвитку цих релігій, виділив їхні первісні форми („рудиментарні мотиви”), а також ті трансформації, яким піддавалися під їхнім впливом релігії етрусків, греків і різних племен Східної Азії і християнство.

Тадеуш Зелінський, безумовно, належав до числа найвсебічніших і найоригінальніших дослідників античності свого часу. Міру його

всесвітньої популярності визначають членства у багатьох вітчизняних і міжнародних академіях наук, товариствах і наукових організаціях, а також звання почесного доктора ряду Університетів, а саме: Кракова, Варшави, Познані, Львова, Вільнюса, Афін, Брно, Оксфорду, Брюсселя, Гронінгдза та Парижу, а також той факт, що в двадцяті роки він був неодноразовим кандидатом на Нобелівську премію в галузі літератури.

До відомих учнів Т.Зелінського, що теж займалися дослідженнями в області релігієзнавства, належать Станіслав Поплавський, Стефан Сребрний, Владислав Стжелецький, Лідія Винничук.

Ріхард Гансинець /Ryszard Gansiniec [Ganszyniec, Ganschinietz] / (1888-1958), незважаючи на те, що так само як і Т.Зелінський був за освітою класичним філологом, крім мовознавства, захоплювався також філософською проблематикою. Після навчання в Місіонерському домі ксьондзів-вербистів у Нисе, де він закінчив гімназію, Р.Гансинець був направлений на дворічні курси з богослов'я в Місіонерській дім Св.Габриеля у Медлінг /Modling/, що розташовувався недалеко від Відня. Р.Гансинець слухав лекції самого В.Шмідта, який розбудив у ньому захоплення до порівняльного релігієзнавства та етнології. Священиком він не став, але продовжував навчання на філологічному факультеті в області класичної та німецької філології в Мюнстері /Munster/ і Берліні в знаменитих професорів Х.Дельса, В.Кролла, Е.Меєра, Є.Е.Нордена, У. фон Віламмовітз-Меллендорффа, а також у галузі теології (за фахом протестантська теологія) і релігієзнавства у відомого представника історико-релігійної школи (religionsgeschichtliche Schule) Х.Гресманна. Бів відвідував також у лекції А. фон Харнака, налагодив наукові зв'язки з іншими відомими представниками згаданої галузі релігієзнавчих і біблеїстичних досліджень. До них належали зокрема В.Буссет, Х.Гункель, В.Хейтміллер.

Р.Гансинець працював професором в Університетах Познані і Львова, а після Другої Світової війни також в Університетах Вроцлава і Кракова. У 1952 р. став членом Польської академії наук (PAU).

Р.Гансинець займався широкою видавничою діяльністю. Він був засновником видавництва „Filomata”, в якому працював редактором наукових часописів „Przeglądu Klasycznego”, „Kwartalnika Klasycznego”, „Przeglądu Humanistycznego” і популярних часописів для молоді („Filomaty” і видаваної латинською мовою „Palaestry”), а також видавав серію публікацій, присвячених здебільшого старожитності та польському гуманізму [Lechicki Cz. 70-lecie prof. Ryszarda Gansińca // Eucher. Przegląd religioznawczy.- Warszawa, 1958.- N 1.- S. 3-7; Lechicki Cz.

Ryszard Gansiniec jako religioznawca // *Studia Religiosa*.- Kraków, 1978.- Z. 3.- S. 123-144]. Крім того, у нього була наукова поліграфія у Львові.

Релігієзнавчі захоплення Р.Гансинця зосереджувалися на проблематиці ранньої історії грецької релігії, етнології (головним чином теорії магії), а також на проблематиці раннього християнства. Серед його праць треба відзначити наступні: „Das Rationale im Glauben und Ritius” [Див.: Ganschinietz R. Das Rationale im Glauben und Ritius // *Historisch-politische Blätter*.- München, 1915.- Т. 15], у польському перекладі „Czynnik racjonalny w wierze i obrzędzie” /Раціональний фактор у вірі й обряді/ [Ganschinietz R. Czynnik racjonalny w wierze i obrzędzie // *Lud.-Lwów*, 1922.- Т. 21], „Der Ursprung der Zehngebote tafeln” [Ganschinietz R. Der Ursprung der Zehngebote tafeln // *Archiv für Religionswissenschaft*.- Leipzig, 1923-1924.- Т. 22.- S. 19-20], „Studia do dziejow magii. I. Pas magiczny” /Дослідження з історії магії. I. Магічний пояс/ [Львів 1922], „Pas czarowny” /Чарівний пояс/ [Ganschinietz R. Pas czarowny // *Lud.-Lwów*, 1924.- Т. 23.- S. 1-131], „Pierscien w wierzeniach ludowych starożytnych i średniowiecznych” /Перстень у народних повір'ях жителів стародавності і середньовіччя/ [Ganschinietz R. Pierscień w wierzeniach ludowych starożytnych i średniowiecznych // *Lud.-Lwów*, 1923.- Т. 22.- S. 33-62], „O historii religii greckiej” /Про історію грецької релігії/ [Ganschinietz R. O historię religii greckiej // *Przegląd Historyczny*.- Warszawa, 1926-1927.- Т. 26.- Z. 2.- S. 182-195, 280-281], „Krystalomancja” /Кристаломанція/ [Ganschinietz R. Krystalomancja // *Lud.-Lwów*, 1954.- Т. 41.- S. 257-339], „Eucharystia w wierzeniach i praktykach ludu” /Євхаристія у повір'ях і народних обрядах/ [Ganschinietz R. Eucharystia w wierzeniach i praktykach ludu // *Lud.-Lwów*, 1957.- Т. 44.- S. 75-115], а також „Postrzyżyny w kulturze śródziemnomorskiej” /Постриг у середземноморській культурі/ [Ganschinietz R. Postrzyżyny w kulturze śródziemnomorskiej // *Lud.-Lwów*, 1961.- Т. 47.- S. 49-148]. У першому після Другої Світової війни польському (позаконфесійному) „Zarysie dziejow religii” /Нарисі історії релігії/ опубліковані були статті Р.Гансинця, присвячені єгейській, грецькій, етрусській і римській релігіям.

Мірою міжнародної популярності Р.Гансинця як знавця стародавніх релігій, проблематики магії і методик пророкування є той факт, що він співробітничав з багатьма релігієзнавчими часописами (наприклад, з лейпцігським „Archiv für Religionswissenschaft”). Крім того, відомий латиніст В.Кролл попросив Р.Гансинця підготувати сорок статей для „Realencyklopadie der klassischen Altertumswissenschaft Pauly-Wissowa” (Adamos, Adventus, Jaldaboath, Israel, Katabasis, katoptromanteia, Koskinomanteia, Kraniomanteia, Krithomanteia, Lekomanteia, Ringe im dem Folklor, Ritus, Sacer, Stichomanteis).

У рамках дидактичної діяльності Р.Гансинець часто читав лекції з релігієзнавчої проблематики [Lechicki Cz. Ryszard Gansiniec jako religioznawca // *Studia Religiológica*.- Kraków, 1978.- Z. 3.- S. 130]. Тематично вони були пов'язані з трьома галузями: історією грецької та римської релігій (у тому числі з проблематикою містерії), історією магії і дивінації в старовину, історією старохристиянської літератури і генезисом християнства. Сферою особливих його захоплень були дослідження, присвячені Євангелію від Івана. Р.Гансинця не задовольняв лише головний сюжет теми доповіді. Він розглядав його в широкому порівняльному контексті. Тому можна сказати, що львівська кафедра класичної філології Р.Гансинця була в період між Першою і Другою світовими війнами однією з небагатьох у Польщі світських академічних установ, що мала великий ухил до релігієзнавства.

Релігієзнавчі захоплення Р.Гансинця зосереджувалися навколо релігій стародавнього світу. Він дуже цінував шведського знавця цих проблем М.П.Нілсона, з яким почав листуватися, а після Другої Світової війни навіть переїхав до нього в Лунд /Lund/.

Р.Гансинець був захисником вузько історичних релігієзнавчих досліджень, які, на його думку, давали можливість найглибшого вивчення стародавніх релігій. Крім того, вони відбивали передумови Дюркгеймівського /E.Durkheim/ соціологізму. Відповідно до його поглядів, культ вважався суттю релігії. Визнаючи заслуги Т.Зелінського, якого він вважав найвідомішим польським класичним філологом, Р.Гансинець водночас критикував його праці, присвячені античним релігіям. Виходячи з пошанованого ним історизму, він дорікав Т.Зелінському в надмірному підході з психологічної точки зору [Lechicki Cz. Ryszard Gansiniec jako religioznawca // *Studia Religiológica*.- Kraków, 1978.- Z. 3.- S. 136-137].

Особливо багатьох зусиль коштували Р.Гансинцю геортологічні дослідження, в яких він підкреслював суспільний характер античних свят. На його думку, замість міфологічного способу пояснення древніх свят, належить вести строго соціологічні дослідження. Цій проблемі він присвятив окрему статтю – „Spoleczny charakter swiat starozytnych” /Суспільний характер стародавніх свят/ [Ganschinietz R. Spoleczny charakter swiat starozytnych // *Meander*.- Warszawa, 1962.- NN 4-5.- S. 216-225], в якій захищав тезу, що античні свята були суспільно глибоко обґрунтованими. Зрештою, він прийшов до висновку, що релігійна сфера, особливо культ окремих божеств, є вторинною, другорядною проблемою. Як у грецькій релігії, так і в римській, він бачив сонм фігур, що вважалися релігієзнавцями як божества, але насправді вони були лише епонімами до визначених свят.

Іншою важливою сферою захоплень Р.Гансинця була проблема первісного християнства і його генезису. Дослідник цінував досягнення ліберальної протестантської біблеїстики, тези якої часто популяризував у своїх працях, за що часто зазнавав критики з боку католицьких теологів (ксьондз С.Шидельський, архієпископ Й.Бильчевський, архієпископ Й.Теодорович).¹ Варто також нагадати, що серед біблеїстів він цінував праці провідного представника католицького модернізму А.Луаси /A.Loisy/, поборника есхатологізму в біблеїстиці. На польському ґрунті тези астрально-міфологічної школи він вважав фантазією. Для Дому імені Міановського Р.Гансинець дав негативну рецензію на багатотомний астрально-міфологічний синтез А.Чубринського, хоча автора вважав сумлінним і працьовитим дослідником.

Ученицею Р.Гансинця була померла в молодому віці Гелена Матакевич. Як майстер, Р.Гансинець впливав на відомого польського популяризатора грецької і римської міфологій Яна Парандовського, а також – до початку Другої Світової війни в Польщі – всебічного дослідника буддизму та релігій Індії Станіслава Шеєра /S.Schayera/.

Підсумовуючи сказане про внесок у релігієзнавство відомих польських класичних філологів Т.Зелінського і Р.Гансинця, які дуже плідно працювали в першій половині ХХ сторіччя, слід зазначити, що, хоча їхня дослідницька праця була спрямована передусім на літературознавчі і мовознавчі проблеми, вони водночас, як дослідники античних релігій, стали визнаними вченими-релігієзнавцями і то не тільки в Польщі, але й у світовій науці.

¹ Сварка відбулася на основі статті „Ewangelia Bozego Narodzenia” опублікованої Гансинцем у “*Slowo Polskie*” (Lwow, 1922.- nr. 300.- S. 185). Це був скорочений варіант доповіді, прочитаної в Польському філологічному товаристві. Думка, що євангельське свідчення про Різдво Христове набагато старше і вже відоме мешканцям Далекого Сходу викликало скандал. Реакція офіційної влади Костьолу була причиною звільнення з посади головного редактора “*Slowa Polskiego*” В.Мейбаума. Ксьондз С.Шидельський дорікав Гансинцю в тім, що той ставиться до Євангелії по-більшовицькому [Див. про дискусію: Lechicki Cz. Ryszard Gansiniec jako religioznawca, // *Studia Religioologica*.- Kraków, 1978.- Z. 3.- S. 127-131].